

Důvěra středoškoláků v média celkově klesá. Přečtete si výsledky průzkumu mediální gramotnosti na školách

7.2.2023 - | Člověk v tísni

“Z našeho výzkumu vyplývá, že celkově klesá důvěra středoškoláků v média. Jsou přesvědčeni o manipulativnosti sociálních sítí, více vnímají ohrožení demokracie nepravdivými zprávami,” komentuje zjištění průzkumu Karel Strachota, ředitel vzdělávacího programu Jeden svět na školách společnosti Člověk v tísni, a dále uvádí: “Podle naprosté většiny z nich by se měly nepravdivé zprávy mazat (54 %) nebo označovat (27 %).”

“Přes 60 % dotazovaných sdílí názor, že médiím záleží více na finančním zisku než na kvalitě. Polovina středoškoláků se navíc domnívá, že velká média záměrně zkreslují nebo zamlčují důležité informace. Velmi kriticky tedy posuzují prostředí, ve kterém tráví tolik času a ze kterého čerpají většinu informací. Celkově skeptický pohled na média se pak zřejmě projevuje i v tom, že znatelně ubylo mladých lidí, kteří považují nezávislá média za důležitá pro demokracii. O jejich důležitosti je přitom přesvědčeno o třetinu více gymnazistů než učňů. Což je jeden z příkladů značného rozdílu výsledků dle typu škol, tedy mezi gymnázii, středními odbornými školami a odbornými učiteli,” vysvětluje Karel Strachota a dodává: “Podobně lze ilustrovat vliv celkové úrovně mediální gramotnosti na odpovědi středoškolských studentů. Nezávislá média považuje za důležitá 85 % respondentů s nejvyšší dosaženou úrovní, ale jen 35 % respondentů s úrovní nejnižší. Výsledky Studentských voleb, které také organizujeme, pak ukazují, že xenofobní a populistické strany či kandidáti se trvale těší největší přízni na odborných učilištích, tedy na školách s celkově nejnižší úrovní mediální gramotnosti žáků.”

Postoje žáků a studentů k médiím

Přibližně tři čtvrtiny žáků a studentů předpokládají silnou přesvědčovací efektivitu sociálních sítí a domnívají se, že se jimi většina Čechů nechá snadno zmanipulovat. S tímto tvrzením souhlasí 75 % středoškoláků a 71 % základních školáků. Zároveň mezi středoškoláky vzrostlo ve srovnání s rokem 2018 vnímání ohrožení demokracie nepravdivými zprávami na internetu (o 8 %) a útoky hackerů (o 7 %). Nadpoloviční většina respondentů se kloní k tomu, aby byly nepravdivé zprávy na internetu *odstraňovány* (54 % středoškoláků a 61 % základních školáků). Podíl středoškoláků, kteří se vyjádřili pro odstraňování nepravdivých zpráv, však ve srovnání s výzkumem z roku 2018 poklesl o 11 %, a to ve prospěch řešení pouhým *označováním* (k tomu se přiklání 27 % středoškoláků).

Za ohrožení demokracie lze podle žáků považovat i zpochybňování důvěryhodnosti médií a novinářů politiky. Respondenti označili za nejčastější nositele této praxe *Andreje Babiše* (32 % středoškoláků a 26 % základních školáků) a *Tomia Okamuru* (14 % středoškoláků a 8 % základních školáků).

Ačkoliv většina dotazovaných (65 % středoškoláků a 59 % základních školáků) souhlasí s tvrzením, že *média vlastněná politiky jsou méně důvěryhodná*, pokleslo ve srovnání s rokem 2018 mezi středoškoláky vnímání problematičnosti vlastnictví médií politiky o 8 % (ze 74 % na 66 %).

Ve srovnání s průzkumem z roku 2018 významně ubylo těch, kteří se domnívají, že nezávislá média jsou potřebná pro fungující demokracii. Za důležitá je aktuálně považuje 60 % středoškoláků a

polovina základoškoláků. Přitom v roce 2018 je za důležitá považovalo o 14 % středoškoláků více (74 %). Nejsilněji si uvědomují význam nezávislých médií pro fungující demokracii respondenti s nejvyšším skórem mediální gramotnosti (85 %).

Respondenti jako celek vykazali silnou důvěru v moc médií a relativně vysokou míru ostražitosti k průzkumům volebních preferencí. Téměř polovina z nich (47 % středoškoláků a 46 % základoškoláků) se domnívá, že *předvolební průzkumy mají velký vliv na to, koho lidé volí*. Přibližně stejný podíl respondentů (46 % středoškoláků a 41 % základoškoláků) přitom zastává názor, že *když se většina českých médií rozhodne pro podporu jednoho z kandidátů na prezidenta, je jisté, že volby vyhraje*.

Vnímání médií dokresluje i míra souhlasu s tvrzením, že *velká média (včetně veřejnoprávních) záměrně zkreslují nebo zamlčují důležité informace*. Souhlas s ním vyjádřila bezmála polovina dotázaných středoškoláků (49 % středoškoláků a 42 % základoškoláků). Nadprůměrně s tímto výrokem souhlasí učňové ze středních odborných učilišť. Přes 60 % středoškoláků i základoškoláků sdílí názor, že *většině médií záleží více na finančním zisku než na kvalitě publikovaných informací*.

Nejvíce důvěřují středoškoláci i základoškoláci médiím veřejné služby — České televizi (77 % středoškoláků, 79 % základoškoláků) a Českému rozhlasu (60 % středoškoláci, 64 % základoškoláci). Důvěryhodnost obou médií veřejné služby je přibližně o třetinu vyšší mezi gymnazisty, než mezi studenty nematuritních oborů (SOU). Nejvíce jim důvěřují respondenti s nejvyšším skórem mediální gramotnosti. Zároveň respondenti s nejvyšším skórem mediální gramotnosti nejvýrazněji souhlasí s tvrzením, že lidé, kteří nesleují zprávy o politice v hlavních médiích, jsou politiky snadněji manipulovatelní (60 %).

Znalosti a dovednosti

Nejlépe si žáci a studenti poradili s úlohami, které souvisely s internetem a sociálními sítěmi (fungování algoritmů u internetových vyhledávačů, určení vlastníků sociálních sítí či rozpoznání reklamy na sociální síti TikTok). Modelovou úlohu testující, jak respondenti rozumí fungování algoritmů vyhledávačů, vyřešily správně dvě třetiny žáků (67 % středoškoláků a 65 % základoškoláků). Vlastníky každé ze čtyř vybraných sociálních sítí správně určily více než dvě třetiny žáků. Nejznámější pro ně byl vlastník Instagramu — společnost Meta Platforms.

Velmi dobře si respondenti vedli například i v rozlišování seriózních titulků od bulvarizovaných. Potíže naopak měli s rozpoznáním zpravodajských a názorových článků nebo jmenováním příkladů dezinformačních webů. Na otázku, u kterého ze dvou článků očekávají spíše faktické informace (rozpoznání zprávy a komentáře), odpověděla správně pouze třetina dotázaných (34 %), což je o 26 % méně, než v roce 2018. Nejnižší podíl správných odpovědí poskytli studenti nematuritních oborů (15 %).

Nepříliš dobře si žáci a studenti vedli i v určování vlastníků soukromých médií v ČR, znalosti veřejnoprávních médií nebo jmen novinářů. Žádné jméno novináře si nevybaví 78 % středoškoláků a 85 % základoškoláků. Nejvíce respondentů zná vlastníka TV Barrandov — Jaromíra Soukupa (72 % středoškoláků a 67 % základoškoláků). Majitele webu iDNES.cz — Andreje Babiše — správně určilo mnohem méně studentů (44 % středoškoláků a 36 % základoškoláků).

Žáci a studenti mají poměrně značné mezery ve znalosti veřejnoprávních médií, případně tento pojem vůbec neznají. Více než dvě třetiny sice správně označily Českou televizi a Český rozhlas jako média veřejné služby, ale v případě všech dalších v testu uvedených médií (ČTK a tři komerčních; Hospodářské noviny, Rádio Impuls a TV Nova) odpověděla správně méně než polovina žáků. ČTK jako veřejnoprávní médium určilo správně pouze 42 % středoškoláků a 32 % základoškoláků. Naopak

televizní stanici TV Nova nesprávně považuje za médium veřejné služby 44 % středoškoláků a 55 % základoškoláků. Rádio Impuls zařadil nesprávně mezi veřejnoprávní média o něco menší počet respondentů, konkrétně 34 % středoškoláků a 42 % základoškoláků.

Chování na internetu

Přibližně polovina dotazovaných konzumuje stabilně oblíbený okruh médií, kterým věří a jiné informační zdroje nevyhledává. Nadprůměrně tak činí gymnazisté (57 %). Zároveň 44 % středoškoláků a 39 % základoškoláků uvedlo, že klasická média (TV, rádio, tisk) pro ně nejsou důležitá; vše důležité se dozvědí na internetu. Nejčastější aktivitou žáků a studentů na internetu je procházení sociálních sítí. Denně nebo minimálně jednou týdně na nich tráví čas 87 % středoškoláků a 88 % základoškoláků. Nejčastěji používanými sociálními sítěmi jsou *Instagram* (79 % středoškoláků a 75 % základoškoláků), *Youtube* (60 % středoškoláků a 62 % základoškoláků) a *TikTok* (50 % středoškoláků a 62 % základoškoláků). Na sociálních sítích se nepohybují shodně 2 % středoškoláků i základoškoláků.

Nejčastěji zveřejňovaným osobním údajem na sociálních sítích je mezi dotazovanými *celé jméno a příjmení*, které uvádí 60 % středoškoláků a 47 % základoškoláků. Své *osobní telefonní číslo* zveřejňuje 13 % středoškoláků a 12 % základoškoláků, *adresu bydliště* 3 % středoškoláků a 1 % základoškoláků, *intimní fotografie* 2 % středoškoláků a 1 % základoškoláků. Ve skupině respondentů, kteří o sobě nezveřejňují žádné osobní údaje, je vyšší podíl chlapců (23 %) než dívek (11 %).

Uživatelské dovednosti

V dovednostech souvisejících s ovládáním počítače nebo chytrého telefonu nejsou mezi srovnávanými skupinami velké rozdíly. Deklarované dovednosti jsou v případě ovládání chytrého telefonu vyšší než v případě počítače. Ze seznamu osmi vybraných dovedností, deklaruje praktickou zkušenost se sedmi z nich:

- 53 — 77 % žáků a studentů na počítači,
- 66 — 93 % žáků a studentů na chytrém telefonu.

Skór mediální gramotnosti

Na základě několika vybraných úloh testujících znalosti a dovednosti žáků a studentů byl stanoven tzv. skór mediální gramotnosti. V jedné z otázek měli také respondenti možnost posoudit své schopnosti a míru jistoty, s jakou odpovídali na testové úlohy vlastním sebehodnocením. Zhruba tři čtvrtiny žáků (74 % na středních školách, 73 % na základních školách,) odhadly svou kompetenci v dané oblasti přiměřeně.

Dosažená hodnota skóru mediální gramotnosti nejvýrazněji souvisela s typem školy, kterou žáci a studenti navštěvují. Nejvíce bodů získali žáci nižšího stupně gymnázií. Rozdíl oproti studentům z vyššího gymnázia byl v absolutní hodnotě zanedbatelný. V průměru vyřešili studenti gymnázií správně 64 % úloh, žáci 8. a 9. tříd ZŠ méně než polovinu úloh, stejně jako studenti SOU bez maturity, kteří získali nejméně bodů. Skóre studentů SOU bez maturity je zároveň o více než třetinu nižší než u žáků víceletých gymnázií.

U několika úloh, zařazených jak v aktuálním průzkumu, tak v průzkumu z roku 2018, je možné ze srovnání podílů správných a chybných odpovědí vyčíst, zda se sledované znalosti a dovednosti zhoršily, či zlepšily. Žáci základních škol vyřešili v průměru 50 % těchto vybraných úloh správně, studenti středních škol 54 % úloh. U úloh zařazených ve stejné podobě i v roce 2018 vykazují středoškoláci mírné zhoršení. Žáci základních škol se letos do výzkumu zapojili poprvé.

Den bezpečnějšího internetu

Den bezpečnějšího internetu (Safer Internet Day) už dvacet let každoročně připadá na druhé únorové úterý. Původní akce se konala na území Evropské unie, postupem času se Den bezpečnějšího internetu začal slavit po celém světě. Jeho cílem je zvyšování povědomí o možných rizicích online prostředí a aktuálních souvisejících otázkách. V České republice má jeho organizaci na starost Safer Internet Centrum, které aktuálně tvoří konsorcium čtyř organizací: sdružení CZ.NIC, společnost Člověk v tísni (vzdělávací program Jeden svět na školách), Linka bezpečí a Dětské krizové centrum. Pod hashtagy *#SaferInternetDay* a/nebo *#SID2023* se ke Dni bezpečnějšího internetu může připojit kdokoli, kdo k tomuto tématu nabízí materiály nebo pořádá tematickou akci, ať už na lokální, národní nebo mezinárodní úrovni.

<https://www.clovekvtisni.cz/pruzkum-medialni-gramotnosti-2023-9983gp>